

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

دانشکده هنر و معماری

گروه پژوهش هنر

پایان نامه کارشناسی ارشد پژوهش هنر

بررسی رابطه تن و سوپرکتیویته در آثار نقاشی معاصر

ایران (دهه ۷۰ تاکنون)

نگارش

سیمین رجبی

استاد راهنما

دکتر بهرنگ صدیقی

بهمن ماه ۱۳۹۲

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

کلیه حقوق مادی مترتب بر نتایج مطالعات، ابتکارات و نوآوری‌های ناشی از تحقیق

موضوع این پایان‌نامه / رساله متعلق به دانشگاه علم و فرهنگ است.

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

دانشکده هنر و معماری

گروه پژوهش هنر

پایان نامه کارشناسی ارشد پژوهش هنر

بررسی رابطه تن و سوپرتکلیوئیت در آثار نقاشی معاصر

ایران (دهه ۷۰ تاکنون)

نگارش

سیمین رجبی

استاد راهنما

دکتر بهرنگ صدیقی

استاد مشاور

دکتر بهنام جلالی جعفری

بهمن ماه ۱۳۹۲

فرم ۱

بسمه تعالی

صور تجلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

با تأییدات خداوند متعال و با استعانت از حضرت ولی عصر (عج) جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد خانم سیمین رجبی تحت عنوان : بررسی رابطه تن و سوبژکتیویته در آثار نقاشی ایران (دهه های ۷۰ تا کنون) در تاریخ ۹۲/۱۱/۲۹ با حضور هیأت داوران در دانشگاه علم و فرهنگ برگزار گردید. به موجب آیین نامه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد، ارزشیابی هیات داوران به شرح ذیل است.

قبول با درجه (بسیار خوب) - دفاع مجدد - مرصود

امضا	رتبه علمی	نام و نام خانوادگی	اعضای هیات داوران
	استاد	جناب آقای دکتر بهرنگ صدیقی	۱- استاد راهنما:
	استاد	جناب آقای دکتر بهنام جلالی	۲- استاد مشاور:
	استاد	جناب آقای دکتر حمید رضا شعیری	۳- استاد داور:
	استاد	جناب آقای دکتر محمد مهدی اخوی یان	۴- استاد داور:
	نماینده	جناب آقای دکتر جلالی	۵- نماینده دانشکده:

ماده ۲۰ آیین نامه آموزشی - ارزشیابی پایان نامه	
الف) نمره از ۱۹ تا ۲۰	عالی
نمره از ۱۸ تا ۱۸/۹۹	بسیار خوب
نمره از ۱۶ تا ۱۷/۹۹	خوب
نمره از ۱۴ تا ۱۵/۹۹	قابل قبول
نمره کمتر از ۱۴	غیر قابل قبول

ضروری است که یک نسخه تکمیل شده این فرم مطابق شیوه نامه تدوین پایان نامه ها در ابتدای پایان نامه الصاق گردد.

به برادرم، سینا، که یادش همیشه و هر جا

همراهم خواهد بود

و به پدر و مادر عزیزم به پاس زحماتشان

این پژوهش را پیش از همه مدیون راهنمایی‌های ارزشمند استاد عزیزم دکتر بهرنک

صدیقی می‌دانم. بدون کمک‌های ایشان هرگز این کار به انجام نمی‌رسید. از

استاد عزیزم، دکتر بهنام جلالی جعفری کمال تشکر را دارم که موانع راه را بر من

هموار کرده و دیدی نمودن این مسیر را هدایت کردند.

جا دارد تا از ریاست محترم دانشگاه، جناب دکتر مهدی انویان که همواره با

استقبال از ایده‌های نو و ایجاد فضایی باز و آرام برای پژوهش‌های علمی،

دانشجویان را یاری می‌رسانند تشکر و قدردانی کنم.

اساتید بسیاری نیز در این مسیر مریاری کردند که از تک تک آن ها پاس-

گزارم. دکتر حمید رضا شعیری، دکتر حمید کشمیر شکن و آقای بهرنک

صمدزادگان، که بکلی بی سائبه همه آن چه را که طی این سال ها آموخته بودند، در

اختیارم گذاشتند.

چکیده

تحقیق حاضر درصدد برآمد تا رابطه تن و سوژکتیویته را در آثار نقاشی معاصر ایران بررسی کند. از همین رو دهه ۷۰ و پس از آن را به عنوان دوره‌ای که نقش مهمی در محوری شدن بحث بدن در عرصه‌های مختلف اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و هنری ایفا کرده است، برگزیدیم. چارچوب تئوریک این پژوهش، بر مبنای نظریه‌های فرهنگ مصرفی و ایماژ بدنی (فدرستون)، گروتسک (باختین)، نظریه امر قهرمانی و زندگی روزمره (فدرستون) و تن انضباطی، و بیمار (فوکو) شکل گرفته است.

برای فهم دقیق نقاشی‌ها از روش نشانه‌شناسی تئو ون لیوون و گونترکرس استفاده کردیم که از بنیان‌گذاران روش نشانه‌شناسی اجتماعی هستند. این روش، با بازاندیشی در آراء سوسور، رابطه میان دال و مدلول را رابطه‌ای انگیخته می‌داند و بر فرهنگ به عنوان عامل اصلی تولید معنا تأکید دارد. به منظور تحلیل آثار، دهه ۷۰ و پس از آن را به سه دوره، (۷۶-۷۰)، (۸۲-۷۶)، (۸۲ تا کنون) و آثار نقاشان را به ۶ گروه تن جنسی، تن انضباطی، تن بیمار، تن گروتسک و تن قهرمانی و نارضایتی بدنی تقسیم کردیم. که در هر گروه به طور میانگین چهار اثر مورد بررسی قرار گرفت. دیدیم که چگونه گفتمان‌های مختلفی چون گفتمان محافظه‌کار و گفتمان اصلاح طلب در برساخت تن قهرمانی، جنسی، انضباطی و سوژه‌های قهرمان، جنسی، انضباطی و ... نقش داشته‌اند. گفتمان نقاشان نیز تحت تأثیر گفتمان‌های مسلط هر دوره با استراتژی‌هایی چون برجسته‌سازی و غیریت‌سازی، حذف، نقش و طبقه‌بندی سعی در بازنمایی وجوه معیار این سوژه‌ها داشته‌اند. همچنین این نقاشان با استفاده از این استراتژی‌ها بر تنانگی سوژه‌ها تأکید کرده و دغدغه‌ها و معضلات اجتماعی را با تأکید بر تن‌ها بازنمایی کرده‌اند. آنچه در این آثار مشاهده شد، حاکی از رویکرد انتقادی نقاشان به ابژه شدن تن‌ها و ابژه شدن سوژه‌ها دارد. به عبارتی دیگر، آثار مورد بررسی دلالت بر وجود نوعی پادگفتمان در عرصه نقاشی

دارند که در مقابل گفتمان رسمی و مسلط فضای اجتماعی و سیاسی جامعه با دال محوری بدن مقاومت می‌کنند.

کلیدواژه: تن، سوژه، نشانه‌شناسی اجتماعی، بازنمایی

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	فصل ۱- مقدمه و کلیات.....
۱-۱-۱	مقدمه.....
۲-۱	بیان مسئله.....
۳-۱	فرضیات.....
۴-۱	سوالات تحقیق.....
۵-۱	مفاهیم.....
۱-۵-۱	بدن.....
۲-۵-۱	سوژه.....
۳-۵-۱	سوپرکتیویته.....
۴-۵-۱	گفتمان.....
۶-۱	اهداف پژوهش.....
۱-۶-۱	ضرورت پژوهش.....
۲-۶-۱	قلمرو پژوهش.....
۷-۱	پیشینه تحقیق.....
۱۶	فصل ۲- مباحث تئوریک.....
۱-۲	رویکردهای گوناگون به بدن.....
۱-۱-۲	رویکرد ذات گراها و غیرذات گراها- بر ساخت گراها و غیر بر ساخت گراها.....
۲-۱-۲	پدیدارشناسی بدن.....
۲-۲	مباحث تئوریک.....
۱-۲-۲	بدن و فرهنگ مصرفی.....
۲-۲-۲	ایماژ بدنی.....
۳-۲-۲	بدن زنانه و نظریات فمینیستی.....
۴-۲-۲	تن قهرمانی.....
۵-۲-۲	تن گروتسک.....

۳۴.....	۶-۲-۲ - مروری بر آرای فوکو.....
۳۶.....	۱-۶-۲-۲ - تن انضباطی.....
۳۹.....	۷-۲-۲ - سپهر تئوریک.....
۴۰.....	فصل ۳ - روش‌شناسی.....
۴۱.....	۱-۳ - نشانه‌شناسی.....
۴۷.....	۲-۳ - نشانه‌شناسی اجتماعی.....
۴۹.....	۱-۲-۳ - نظریه کارکردگرای هالیدی.....
۵۰.....	۱-۱-۲-۳ - کارکرد ایده‌سازی.....
۵۰.....	۲-۱-۲-۳ - کارکرد بینافردي.....
۵۰.....	۳-۱-۲-۳ - کارکرد متنی.....
۵۱.....	۳-۳ - شیوه تحلیل.....
۵۱.....	۱-۳-۳ - راه‌های مشخص کردن شرکت‌کنندگان.....
۵۲.....	۲-۳-۳ - فرایند بازنمایی.....
۵۲.....	۳-۳-۳ - تصاویر روایی.....
۵۳.....	۱-۳-۳-۳ - فرایند کنشی.....
۵۴.....	۲-۳-۳-۳ - فرایند واکنشی.....
۵۵.....	۳-۳-۳-۳ - مقتضیات.....
۵۶.....	۴-۳-۳ - تصاویر مفهومی.....
۵۸.....	۵-۳-۳ - ترکیب بندی.....
۵۹.....	۱-۵-۳-۳ - ارزش اطلاعات.....
۶۷.....	۲-۵-۳-۳ - برجستگی.....
۶۸.....	۳-۵-۳-۳ - قاب‌بندی.....
۶۹.....	۴-۵-۳-۳ - مدالیته.....
۷۴.....	۶-۳-۳ - رابطه بیننده و مشارکت‌کننده.....
۷۶.....	۷-۳-۳ - تولید مادی به عنوان منبع نشانه‌ای.....
۷۶.....	۸-۳-۳ - رنگ به عنوان شیوه نشانه‌ای.....
۷۸.....	۹-۳-۳ - تصویر و متن.....
۷۹.....	۱-۹-۳-۳ - متن و عنوان.....
۷۹.....	۴-۳ - سپهر روش شناختی.....
۸۱.....	فصل ۴ - تجزیه و تحلیل داده‌ها.....

- ۱-۴ - دوره انقلاب- سال های ۱۳۶۲-۱۳۵۹ شمسی ۸۲
- ۲-۴ - دوره جنگ- سال های ۱۳۶۸-۱۳۶۲ ۸۳
- ۳-۴ - نیمه اول دهه ۷۰ ۸۴
- ۴-۴ - سال های ۱۳۸۲-۱۳۷۶ ۸۷
- ۵-۴ - ۱۳۸۲- تا کنون ۹۰
- ۶-۴ - تجزیه و تحلیل آثار ۹۲
- ۱-۶-۴ - تن جنسی ۹۲
- ۲-۶-۴ - تن قهرمانی ۱۰۰
- ۳-۶-۴ - تن انضباطی- سیاسی در آثار نقاشی ۱۱۶
- ۴-۶-۴ - تن گروتسک ۱۲۶
- ۵-۶-۴ - نارضایتی بدنی ۱۴۴

فصل ۵- نتیجه گیری ۱۵۴

- ۱-۵ - تن جنسی ۱۵۹
- ۲-۵ - تن قهرمانی ۱۶۲
- ۳-۵ - تن بیمار ۱۶۳
- ۴-۵ - تن انضباطی ۱۶۴
- ۵-۵ - تن گروتسک ۱۶۴
- ۶-۵ - نارضایتی بدنی ۱۶۵
- ۷-۵ - آخرین سخن ۱۶۶
- ۸-۵ - موانع پژوهش ۱۶۷
- ۹-۵ - پیشنهادات ۱۶۸

منابع و مراجع ۱۶۹

فهرست اشکال

صفحه

عنوان

- شکل ۱-۳. بدون مرز، اثر کاندینیسکی ۵۴
- شکل ۲-۳. لورنزو میتانی اورویتو، خلقت هوا، حجاری برجسته روی مرمر، ۱۳۳۰-۱۳۱۰، منبع: www.irwinbartlet.wordpress.com ۶۱
- شکل ۳-۳. میکل آنژ- آفرینش آدم-۱۵۱۱-۱۵۱۲ میلادی. دیوارنگاره، ۲،۷۹ × ۵،۶۹ متر. سقف سیستمین. منبع تاریخ هنر رنسانس در ایتالیا نوشته فردریک هارت. ۶۱
- شکل ۴-۳. دوتچو، مائستا. ۱۳۰۸-۱۳۱۱ میلادی. تخته نگاره مرکزی از تزئین پامحرابی، ۳،۹۶×۲،۱۳ سانتی متر، موزه دل اپرا دل دوئومو، سیئنا. منبع: تاریخ هنر رنسانس در ایتالیا نوشته فردریک هارت. ۶۳
- شکل ۵-۳. ناردی دی چونه. مادونا و کودک با قدیسان پطرس و یوحنا انجیل گزار. شاید ح ۱۳۶۰. تخته نگاره بلندا ۷۶ سانتی متر. گالری ملی هنر. واشنگتن(مجموعه کرس). منبع: تاریخ هنر ایتالیا نوشته فردریک هارت. ۶۶
- شکل ۶-۳. آلبرشت دورر، ۱۵۰۷-۰۹، هربش ۱۶۱۷-۱۶۱۴، هلر آلتز، تمپرا روی تخته، ۱۹۰×۲۶۰ سانتی متر، موزه فرانکفورت، منبع: www.wikimedia.org ۶۷
- شکل ۷-۳. نشانگرهای مدالیته در انواع کدگذاریها ۷۳
- شکل ۸-۳. پیکربندی مدالیته ۷۴
- شکل ۱-۴. ساغر دئیری، مجموعه‌ی پاساژهای تهران، ۱۵۰×۱۰۰ سانتی متر، اکریلیک روی بوم، ۱۳۸۷، منبع: www.themorningnews.org ۹۶
- شکل ۲-۴. ساغر دئیری، مجموعه‌ی پاساژهای تهران، ۱۵۰×۱۰۰ سانتی متر، اکریلیک روی بوم، ۲۰۰۸، منبع: www.themorningnews.org ۹۷
- شکل ۳-۴. احمد مرشدلو، عروسک، ۱۲۰×۹۰ سانتی متر، خودکار و اکریلیک روی بوم، ۱۳۸۹، منبع: mahartgallery.com ۹۹
- شکل ۴-۴. مجموعه عروسک، احمد مرشدلو، خودکار و اکریلیک روی بوم، ۱۳۸۹، منبع: www.reviews.behpoor.com ۱۰۰

شکل ۴-۵. خسرو حسن‌زاده، جنگ، میکس مدیا - (۱۳۷۷-۱۹۹۸).
 منبع: www.khosrowhassanzadeh.com: ۱۰۳

شکل ۴-۶. خسرو حسن‌زاده، مجموعه عاشورا، چاپ سیلک، کلاژ و اکریلیک روی کاغذ، ۱۰۷ × ۲۲۸ سانتی متر - ۲۰۰۰، منبع: www.khosrowhassanzadeh.com: ۱۰۴

شکل ۴-۷. خسرو حسن‌زاده، مجموعه چادر - میکس مدیا (اکریلیک، کاغذ دیواری، چاپ سیلک روی کاغذ)، ۱۰۷ × ۲۰۳ سانتی متر، ۲۰۰۱، منبع: www.khosrowhassanzadeh.com: ۱۰۵

شکل ۴-۸. خسرو حسن‌زاده، یا علی مدد، میکس مدیا (چاپ سیلک و اکریلیک روی بوم، ۲۰۰ × ۲۰۰ سانتی متر، ۲۰۰۸ (۱۳۸۷)، منبع: www.khosrowhassanzadeh.com: ۱۰۷

شکل ۴-۹. خسرو حسن‌زاده، هفت خوان، گل و مرغ، چاپ سیلک، نقاشی، کلاژ و ورقه طلا روی سرامیک، ۱۱۸،۹ × ۲۱۹،۵ سانتی متر، ۲۰۱۲، منبع: www.khosrowhassanzadeh.com: ۱۰۹

شکل ۴-۱۰. فریدون آو، رستم در اواخر تابستان، میکس مدیا و کلاژ روی کاغذ، ۷۳ × ۹۳ سانتی متر، ۲۰۰۰، منبع: www.janet rady fine art.com: ۱۱۱

شکل ۴-۱۱. فریدون آو، رستم در اواخر تابستان، میکس مدیا و کلاژ روی کاغذ، ۱۰۰ × ۸۰ سانتی متر، ۲۰۰۰، منبع: www.janet rady fine art.com: ۱۱۲

شکل ۴-۱۲. فریدون آو - رستم در چله‌ی زمستان - میکس مدیا، کلاژ و چاپ روی کاغذ - ۷۵ × ۱۱۰ سانتی متر، ۲۰۰۹، منبع: www.ivde.net: ۱۱۴

شکل ۴-۱۳. اثر معصومه بختیاری، بدون عنوان، اکریلیک روی بوم، ۱۳۹۰، منبع: www.reviews.behpoor.com: ۱۱۶

شکل ۴-۱۴. اثری از احمد مرشدلو - ۶۴۰ × ۳۴۲ سانتی متر، منبع: www.vimo.com: ۱۲۰

شکل ۴-۱۵. شهره مهران، مجموعه بدون چهره، رنگ روغن روی بوم، ۱۵۰ × ۱۰۰ سانتی متر، ۲۰۱۳، منبع: www.galleryetemad.com: ۱۲۱

شکل ۴-۱۶. پرستو فروهر، رژه، طراحی دیجیتال، ۲۰۰۸، منبع: www.parastou-forouhar.de: ۱۲۲

شکل ۴-۱۷. امیر حسین زنجانی، معافیت پزشکی، رنگ روغن روی بوم، ۱۳۰ × ۱۸۰ × ۴ cm، ۲۰۱۰، منبع: www.celesteprize.com: ۱۲۴

شکل ۴-۱۸. شهره مهران، مجموعه دختران مدرسهای، رنگ روغن روی بوم، ۹۸ × ۱۴۲ سانتی متر، ۲۰۰۹، منبع: www.Galleryetemad.com: ۱۲۵

شکل ۴-۱۹. کارناوال در میدان توپخانه. ۱۳۱۱ ۱۲۹

شکل ۴-۲۰. رکنی حائری‌زاده، عروسی ایرانی، رنگ روغن روی بوم، ۲۰۰×۶۰۰، ۲۰۰۸، منبع: www.saatchigallery.com..... ۱۳۲

شکل ۴-۲۱. مراسم عروسی - رکنی حائری‌زاده- ۲۰۰۸..... ۱۳۴

شکل ۴-۲۲. رکنی حائری‌زاده، شمال (ساحل خزر)، رنگ روغن روی بوم، ۲۰۰×۶۰ سانتی متر، ۲۰۰۸، منبع: www.saatchigallery.com..... ۱۳۶

شکل ۴-۲۳. مجموعه بابا کرم، محمد رحیمی، زغال و اکریلیک روی مقوا، ۱۱۰×۱۵۰، ۲۰۱۳، منبع: نقاش ۱۳۸

شکل ۴-۲۴. مجموعه بابا کرم، محمد رحیمی، زغال و اکریلیک روی مقوا، ۱۱۰×۱۵۰، ۲۰۱۳، منبع: نقاش ۱۳۹

شکل ۴-۲۵. مهرداد محب‌علی، در پشت پرده، ۱۹۰×۱۴۰ سانتی متر، اکریلیک روی بوم، ۲۰۱۱، منبع: www.galleryetemad.com..... ۱۳۹

شکل ۴-۲۶. مهرداد محب‌علی، سندروم کیک زرد، رنگ روغن روی بوم، ۱۸۰×۱۸۰ سانتی متر، ۲۰۱۰، منبع: www.galleryetemad.com..... ۱۴۳

شکل ۴-۲۷. مهرداد محب‌علی، سبز - سفید - قرمز، اکریلیک روی بوم، ۲۱۰×۱۴۰ سانتی متر، ۲۰۱۰، منبع: www.mahartgallery.com..... ۱۴۳

شکل ۴-۲۸. شادی نویانی، همچون دوست نداشتن تن (شماره ۳)، رنگ روغن روی بوم، ۶۰×۲۲۰ سانتی متر، ۲۰۱۲، منبع: نقاش ۱۴۷

شکل ۴-۲۹. شادی نویانی، همچون دوست نداشتن تن، رنگ روغن روی بوم، ۱۱۵×۱۸۰ سانتی متر، ۲۰۱۲، منبع: نقاش ۱۴۹

شکل ۴-۳۰. شادی نویانی، همچون دوست نداشتن تن، رنگ روغن روی بوم، ۱۱۵×۱۸۰ سانتی متر، ۲۰۱۲، منبع: نقاش ۱۵۱

شکل ۴-۳۱. شادی نویانی، همچون دوست نداشتن تن، رنگ روغن روی بوم، ۲۴۰×۸۰ سانتی متر، ۲۰۱۲، منبع: www.alexsolodov-art.com..... ۱۵۳

فصل ۱- مقدمه و کلیات

۱-۱- مقدمه

در اواخر قرن بیستم، بدن به عنوان یکی از مهم‌ترین عرصه‌های چالش فرهنگی، اجتماعی و سیاسی بدل شده و در مباحث و رشته‌های دانشگاهی برای خود جایگاهی درخور یافته است. توجه به بدن در میان پژوهشگران طی ۳ دهه اخیر منجر به طرح مباحث گسترده‌ای پیرامون فرهنگ مصرفی، هویت و خود شده است. نگاهی به پژوهش‌های داخلی نشان می‌دهد که بحث بدن در میان پژوهش‌گران ایرانی نیز در دهه اخیر اهمیت ویژه‌ای یافته است و پژوهش‌هایی پیرامون مدیریت بدن، نارضایتی از بدن، رابطه بدن و فرهنگ مصرفی انجام شده است. یافته‌های این پژوهش‌ها حاکی از بدنی شدن جامعه ایران است. طبق آماري که از مراجعه‌کنندگان به باشگاه‌های تناسب اندام به دست آمده، بیش از ۵۳ درصد مراجعین دختر و ۳۲ درصد مراجعین پسر، برای کم کردن وزن در مقطعی رژیم گرفته‌اند که مهم‌ترین دلیل آن‌ها برای رژیم لاغری، ضرورت تطبیق با مد و پس از آن جلب توجه جنس مخالف، سلامتی، تبلیغات ماهواره‌ای و رسانه‌ای و رقابت بین افراد می‌باشد (ذکایی، ۱۳۸۶: ۱۳۳). آمار دیگری حاکی از عدم رضایت از تصویر بدنی در جامعه ایران است. بر طبق این آمار رضایت از تصویر بدنی در حد متوسط است و از رضایت کامل فاصله زیادی دارد که این نکته بیان‌گر دغدغه و توجه زیاد جوانان به این موضوع و اهمیت تناسب اندام در میان آن‌هاست. آمارهایی از این دست و همچنین گرایش بیش از حد جوانان به رژیم‌های لاغری، مصرف‌گرایی، جراحی‌های زیبایی و... موید جسمانی شدن جامعه ایرانی است. بنابراین به دلیل اهمیت یافتن این موضوع در جامعه ایرانی، بر آن شدیم تا در این پژوهش بازنمود این موضوع را در آثار نقاشی معاصر ایران بررسی کنیم. لذا این پژوهش بر آن است تا با بررسی رابطه تن و سوژکتیویته و با تکیه بر روش نشانه‌شناسی اجتماعی، سازوکارها و گفتمان‌هایی که سوژه‌ها و بدن‌ها را شکل می‌دهند، آشکار سازد. برای این منظور رسانه نقاشی به عنوان یکی از متونی که در تولید و بازتولید گفتمان‌ها نقش دارند، انتخاب شد.

پژوهش در ۵ فصل تنظیم شد. در فصل اول کلیات پژوهش چون بیان مساله، علل غیاب بدن از مباحث دانشگاهی و علل چرخش به بدن بررسی شد. فصل دو به مباحث تئوریک مربوطه اختصاص داده شد. در فصل سوم روش نشانه‌شناسی اجتماعی به عنوان روش انجام کار توضیح داده شد. در فصل چهارم با استفاده از روش نشانه‌شناسی اجتماعی به تجزیه و تحلیل داده‌ها پرداخته و در نهایت در فصل پنجم تلاش شد که با استفاده از یافته‌های فصل ۴، و مباحث تئوریک فصل ۲ به تبیین یافته‌ها و درنهایت به نتیجه‌گیری پرداخته شد.

۱-۲- بیان مسئله

رابطه ذهن و بدن یکی از مسائلی است که همواره جایگاه مهمی در مناقشات دینی، فلسفی و اجتماعی به خود اختصاص داده است. در اغلب ادیان، به بدن به عنوان مانع و دشمنی در رسیدن به رستگاری و تعالی روح می‌نگریستند و لذا تلاش می‌کردند با طرد آن و سرکوب نیازهای جسمانی و جنسی، زمینه را برای رشد و کمال روح فراهم آورند. علاوه بر ادیان، فلاسفه و دانشمندان نیز به رابطه ذهن و بدن همواره اهتمام داشته‌اند و بر اساس آن نظریه‌های مختلفی را مطرح کرده‌اند. برخی از این نظریه‌ها با تمایز ذهن و بدن و رجحان یکی بر دیگری منجر به جدایی این دو شده‌اند و برخی بر وحدت این دو و یگانگی ذهن-بدن تاکید کرده‌اند. از میان فیلسوفانی که قائل به تقابل ذهن و بدن و رجحان ذهن بر بدن بوده‌اند، می‌توان به دکارت^۱ اشاره کرد که نظریه دوالیسم^۲ او تاثیر بسزایی بر جریان‌های فکری پس از خود گذاشت. دکارت با جمله معروف «من می‌اندیشم، پس هستم» بین ذهن شناسا و بدن تمایز قائل شد و از این طریق بیان کرد که خویشتن واقعی فرد در ذهن او جای دارد و از طریق آن به کنترل بدن می‌پردازد. بنابراین سوژه از نظر دکارت، همان ذهن بود. در ادامه، دوالیسم

^۱ Rene Decartes

^۲ Dualism

دکارتی در اندیشه‌های فیلسوفانی چون کانت^۱ ادامه یافت. کانت با تفکیک ذائقه ناب از ذائقه غیر ناب و معرفی احساس به عنوان امری پست و طبیعی، بدن را که منشا احساس بود عرصه گناه و امور پست و لذت معرفی کرد (اباذری و حمیدی، ۱۳۸۷: ۱۳۸).

در مقابل، از میان متفکرین مرتبط با بدن، می‌توان به نیچه^۲ و انتقاد او از تقابل ذهن و بدن اشاره کرد. مرلوپونتی^۳ نیز با این گفته که تمام احساسات بشر جسم‌مند است، بر وحدت ذهن و بدن تاکید دارد و سوژه را سوژه‌ای جسم‌مند می‌داند (ربانی، اخلاصی و یزدخواستی، ۱۳۸۷).

این جریانات فکری هر کدام تأثیرات مهمی را بر نحله‌های فکری و علوم پس از خود داشتند. به عنوان نمونه، دوالیسم دکارتی تأثیر بسزایی بر علوم اجتماعی به جا گذاشت، به طوریکه تا قبل از نیمه دوم دهه ۱۹۸۰، اغلب جامعه‌شناسان در جامعه‌شناسی پزشکی و کتب عمومی جامعه‌شناسی، بحث از بدن را مورد غفلت قرار می‌دادند. علت این امر این بود که در گذشته جامعه‌شناسی پیرو سنت دکارتی، ذهن و بدن را جدای از هم می‌دید و لذا بدن را متعلق به حوزه علوم طبیعی و ذهن را متعلق به حوزه علوم انسانی می‌دانست. بنابراین در حوزه علوم طبیعی با سه ضلعی طبیعت- بدن- محیط زیست سرو کار داشتیم و در حوزه علوم انسانی با سه ضلعی جامعه- ذهن- فرهنگ و به تبع آن، بدن در نظریه علوم اجتماعی جایی نداشت و کنشگران اجتماعی تنها بر اساس آگاهی، دانش و معنی فهم می‌شدند (سعیدی، ۱۳۸۶: ۳۲-۳۱).

تنها از دهه ۱۹۸۰ بود که نوعی چرخش به سمت بدن در مباحث جامعه‌شناختی پدید آمد و جایگاهی درخور توجه به آن داده شد. به علاوه، از این دوره بود که بدن به عنوان یکی از مهم‌ترین عرصه‌های اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی بدل شد. از عوامل این چرخش می‌توان به پساساختارگرایی و نقد پست‌مدرن به روایت‌های عقلانی، نقدهای فمینیستی به روش‌های تحلیل

^۱ Immanuel Kant

^۲ Friedrich Nietzsche

^۳ Maurice Merleau-Ponty

پدرسالارانه و مصرف‌گرایی، و پیامدهای آن بر زیبایی‌شناسی و اخلاق، اشاره کرد (Turner, 2002). عوامل دیگری نیز در علاقه فزاینده به بدن نقش داشتند که از آن جمله می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- ۱- اهمیت فزاینده به مفهوم "خود"^۱ در نظریه‌های اجتماعی نوین.
- ۲- تغییر شالوده اجتماعی هویت از حوزه تولید به حوزه مصرف و تأملی شدن هویتها در متن فرهنگ مصرف.
- ۳- بصری شدن نمادهای منزلت و هویت در فرهنگ‌های کلان شهری، امکان‌پذیر بودن دستکاری و نظارت بر ظواهر بصری برای شکل دادن به شکل‌های هویت، به معنای نظارت و مراقبت بر بدن به مثابه حامل ضمیر نفسانی و مستقیم‌ترین واسطه هویت (آزاد ارمکی و چاوشیان، ۱۳۸۱: ۵۹).
بر خلاف دوران‌های قبل که فرهنگ نوشتاری مسلط بود، فرهنگ دوره اخیر مدرنیته، فرهنگی بصری و نمایشی است. بدین معنی که تصویر، منبع اصلی برقراری ارتباط و به کار بستن معناها شده است. در این فرهنگ بصری مردم از طریق نمایش و نظارت و تغییر مداوم در ظاهر خود، لوازم منزل، اتومبیل و به طور کلی تغییر در ظواهری که تحت کنترل آنهاست، سبک‌های زندگی متفاوتی ایجاد می‌کنند و از این طریق به دخل و تصور در هویت اجتماعی خود می‌پردازند. از میان این ظواهر، بدن به منزله مستقیم‌ترین و در دسترس‌پذیرترین قرارگاهی که می‌تواند حامل و نمایشگر تفاوت‌های شیوه‌های زندگی و شکل‌های هویت باشد، اهمیت اساسی می‌یابد و از این رو جسم به یک اصل هویتی بدل می‌شود (همان).

۴- پیشرفتهای تکنولوژیکی به عنوان مثال کنترل یا توانایی تولید مثل زنان در هر سنی.

۵- تلاش زنان برای کنترل بر بدن خود.

۶- مالکیت بدن‌ها، یا حق انتخاب مرگ در جوامع سکولار.

^۱ self